

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polii. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 7. septembra 1864.

Gospodarske stvari.

Korist poljskega kolobarjenja ali semenskega vrstenja.

Ni je, bi djal, ne njive ne zemlje, ktera bi se z enakimi večletnimi, zaporednimi pridelki ne izmolzla in tako spustobila, da bi se zadnjič nič prida več ne pridelalo na nji. Nekatere rastline se posebno slabo obnašajo, če se več let zaporedoma na isto njivo sejejo ali sadé. Tako na priliko, rudeča detelja ne rodi dobro, če se poprej kakor čez 6 let zopet seje na isto njivo, grah pa čez 7 do 9 let. Nekatere rastline, posebno žito preraste plevél, če se več let zaporedoma na isto njivo sejejo, tako, da je gospodar dostikrat prisiljen, s posetvijo prenehati in njivo zastran plevéla v praho pustiti.

To je bilo najbolj vzrok, da so jeli gospodarji z razno posetvo kolobariti. In ker nas kmetijska kemija uči, da širokopernate rastline ne izmolzejo prsti tako kakor ozkopernate, temuč jo tù in tam še tudi zboljšajo, začeli so umni gospodarji po strnini širokopernate rastline, kakor na priliko, krompir, sočivje, deteljo itd. sejati ali saditi, in temu kmetijstvu so gospodarji dali imé „kmetijsko kolobarjenje“ ali „semensko vrstenje.“

Poglaviten dobiček, in reči se smé, največi dobiček kolobarjenja je, da se malo izmolze zemlja.

Drug velik dobiček kmetijskega kolobarjenja je, da se prahi ali popolnoma slovó dá, ali da je je saj redko treba. — Nekteri gospodarji so menda njive v praho največ zato puščali, da so na njih svojo živino borno pasli in da so njivo prehudega plevéla oprostili. Prahe se dajo le ondi zagovarjati, kjer je malo ljudstva in kjer je poleg obdelovanega polja tudi dovolj senožet in pašnikov. Kar se je začela detelja bolj pogostoma pridelovati in živina v hlevu krmiti, si vé gospodar boljše klajo za svojo živino pridobiti, kakor je ona, ki jo živina po prašni njivi pobira; s tem pa, da po žitu sadi krompir ali kak drug okopovaven sad, zemljo plevéla čisti in jo rodovitnejšo napravlja, in po tem takem mu ni treba prahe celó ne ali saj redko-kerikrat.

Tretji dobiček obdelovanja njiv po kolobarju je pa ta, da gnoj zemlji dalje časa tekne kakor ondi, kjer se zaporedoma žito prideljuje. Kdor iz svoje njive le žito na trg vozi, jo silno izmolze; porok smo mu, da ne bo dolgo kolovratil. Slavni baron Liebig pripoveduje mnogo izgledov od krajev, ki so bili nekđaj neizrečeno rodovitni, kakor okolica Ninive, Babilona, rimska Romanija; ker pa so v eno mer žito sejali, so izmolzli zemljo tako, da se je izvrgla v pustote. Zgodovina te kraje sedanjim gospodarjem postavlja v svarilni izgled!

Kolobarjenje ali premenjevavno gospodarstvo odločuje žitu menj prostora za posetev in mu vvrstuje take rastline, ktere zemlje tako hudo ne izpijo, ampak jo, kakor na pr. detelja, po organskih tvarinah še zboljšajo, — sadé se taki sadeži, kateri s svojimi koreninami globoko segajo v zemljo in tako rudninski, to je, tisti živež zajemajo izpod zemlje, kateri se za njimi sejanemu žitu dobro prilega; — tako se vse snove, ki jih ima zemlja v sebi, poredoma porabijo; različne pridelke dajé ista njiva, in vendar se ji njena rodovitna moč varuje, ker to leto se ji jemlje to, drugo leto drugo.

Po večem pridelku klaje se pri takem premenjevavnem gospodarstvu več in boljšega gnoja napravi kakor pri samem žitu, in kar se pri tem gospodarstvu svetá žitu odtegne, se mu po bogati žetvi nadomesti.

Daljni dobiček kolobarjenja paje: boljša razdelitev delavnih močí. V tem, ko ima kmetovavec, ki samo žito prideljuje, pri setvi in žetvi obilo opravka, kadar pa žito raste, praznuje in križem roké drži, ima gospodar, ki se s kolobarjenjem pečá, pri obdelovanji listnatih pridelkov že poleti, kadar rastejo, kakor tudi pozneje, kadar iz pridelkov napravlja olje, sladkor, špirit, prejo itd. obilo opravka.

Pri kolobarju se dajo tudi še drugi dobički naštet, katerih bi ne imel noben gospodar prezreti, namreč da se njive vedno bolj plevéla čistijo, da živino bolje redi, da polje bolje obdeluje in da bolje za razdelitev gnoja skrbi itd.

Gospodarske skušnje.

* Koliko je treba živini pašnika? Da se živina more zadosti rediti na pašniku, treba je, da pašnik ima primerno velikost, sicer živina na njem strada (gladuje) in se s praznim trebuhom okoli klati. Po skušnjah je dognano, da molzna krava potrebuje 2 oralov in pol pašnika, da ondi najde celo leto hrane, vozni konj pa 3 oralov in pol. Ako se več repov pase na tolikem prostoru, nimajo dosti paše. — Ta račun jasno kaže revščino naših pašnikov, kjer se ne navadno toliko živine pase, da v kratkem vso dobro travo popase, potem pa strada ali „tobak pije“, kakor pravijo na Kranjskem.

* Oves iz Georgije (Georgihafer) najbolji oves! — Belgiški posestnik Charles v Sterpigni piše o njem to-le: „Šest let že pridelujem oves iz Georgije, in tako dobro se mi je sponesel vsako leto, da zdaj ne sejem nobenega družega. Oves iz Georgije ima debelo, rumenkasto-belo zrnje in 14 dni poprej dozori kakor navadni oves. Slama je debelejša, in živina jo kaj rada jé. Težák je in bolj rodoviten memo navadnega.“

* Premog (kamnitno oglje) pomaga, da prešiči raji žró in se lože izpitajo. To so sku-

sili na Angležkem do dobrega. Dvakrat ali trikrat na teden dajo mladim prascem po 2 lota, odraslim pa po 4 do 6 lotov skozi sito presejanega, dobro zmlatega premoga, kateremu pridevajo še nekoliko navadnega pepela in soli.

* Zelén lan strup govedom, ovcam in kozam. Prepričal se je tega živinozdravnik Schmidt pri govedih in ovcah. Nalašč je dajal skozi 6 dni še zelenega lanú živini, ki je poginila vsa s znamenji zavdanja. Zreli lan pa, ko mu je glavice potrgal, ni škodoval živini celó nič. Nevarno je tedaj, ako živina pride na lanišče in se nažré nezrelega lanú.

Natoroznanske stvari.

Nektere avstralijske živali.

2. *)

Mravljinčar (Echidna hystrixe).

Ta žival živi po peščenih skalnih krajih v južni Avstralii — v luknjah in majhnih špiljah; na severju je redko kje. Naselniki ji pravijo jéž, Avstralci pa „nikobejan“ ali pa „janocumbinu.“

Mravljinčar je po vrhi vès bodeč in vmazano-bel. Oči ima majhne in rujave, smrček dolg trobelast in prav majhne nosnice, jezik pa dolg tenak. Z jezikom lovi mravljinčar, ob katerih večidel živi. Zato ima klejastega, da se prijemljejo ga.

Bennet je želodec preiskal nekterim avstralijskim mravljinčarjem, pa v vsakem je našel zmljincene mravljinčarje in precej peska in glenú. Pesek je tej živali potreben tako, kakor kljunašu (tičtulenj), zato, ker nima zob, potreben zato, da lože prebavlja želodec. On ima zadnji nogi ostrogasti.

Ta mravljinčar je tudi le v mraku in ponoči zunaj, kakor kljunaš; podnevi navadno spi, ponoči pa luknje koplje, ali kaj umetalno, pa saj ima tudi kremplje take, prav za to: dolge in zavihane. Če ga pa le pobežá kdo, precej se zvije, prav tako, kakor naš jéž, bodice pa mu vstanejo, zato da mu nič ne more.

Nemci ga imenujejo nekteri „Ameisenigel“, nekteri pa „Ameisenfresser“, ker je podoben ježu in ker ob mravljinčarjih živi.

Glasú nima menda, vsaj dozdej ni še nihče slišal ga.

Avstralci jedó mravljinčarje — pražene; tudi Evropejci imajo radi jih. Mladiča lahko preživiš z mlekom, pozneje pa s trdo izkuhanimi jajci, z drobno zrezanimi in s peskom zmešanimi. Podgoriški.

Starinske stvari.

Nekaj o mogilah.

(Dalje in konec.)

O tretjem načinu pokopovanja smemo reči, da ni bil domač, slovansk. Pri nekterih rodovih, ki so bili sosedje tujih, neslovanskih, so namreč grobove v zemljo kopali, ali rake stavili, in s spomeniki kinčali. Tega so se privadili deloma od Scitov, kateri so svojim kraljem velike katakombe zidali, deloma od Rimljanov, Grkov in Germanov. Že od nekdej je namreč — kakor piše Šafarik — velika slabost Slovanov bila, da so se tujih šeg lahko prijemali in radi.

V pokrajih tedaj, kjer so nekdej Slovani med druge rodove segali, se ima dobro paziti, da slovanske grobove ločimo od tujih. Gledati moremo, kaj se v njih najde? Je li slovansko-rimsko ali kterege drugega rodú? Kri-

vico delajo nemški starinarji Slovanom naših dežel, ako na vrat na nos grobe in celó mogile mečejo vse pod firmo: „Celten- und Römergräber.“ Zadosti je dognano, da tukaj od starodavnih časov stanujejo večidel Slovani, — kje tedaj so oni svoje mrtve pokopovali?

Govoril sem dozdej o načinih, po katerih so Slovani z mrličmi pri pokopu ravnali, da moremo sklepati, kakošne so njihove mogile dandanes. Vprašanje je sedaj: komu so take mogile stavili; koga so tako častili?

Revež, siromak, je tudi takrat kakor dandanašnji, nečeščen, tiho iz sveta stopil. Slovesne pogrebe so dobili le starešini, lehi, pani, župani, boljari, knezi in drugi plemenitniki ali bogatini. Čeravno so namreč paganski Slovani starodavnih časov bili vsi svobodni, enaki pred postavo, in niso imeli kraljev ali vojvodov, je vendar čas teh naprav dosti preinačil. Starešina je sicer ostal, kakor nekdej glavar rodovini, in patriarhalno življenje se je ohranilo v nekterih deželah do današnjega dné; vendar so osebne prednosti in premoženje skorej ene memo drugih v večo veljavo spravile in ločitev v stanove uzročile. O času boja pa so se morali vodje voliti, katerim so tedaj drugi pokorščino obljubili; taki so tudi v miru veči upljiv na druge imeli. Če so pa Slovani večidel le svojim lehom, knezom, boljarom velike mogile nasipavali, so te tem večje važnosti za zgodovino.

Mogil se najde brez števila po vseh deželah, ki so bile v starodavnosti lastnina Slovanom. Segajo od črnega morja proti severju daleč čez Novgorod, od Adrije do otoka Rane (Rügen), od Volge čez severno-germansko ravnino do reke Labe. Nad trideset slovanskih rodov je v tej ravnini in drugod ponemčenih — pa mogile so jim večne priče, da so slovanske krvi. Pa tudi v Skandinavii je našel Thomsen, in v grofii „Wiltunschire“ na Angležkem nek Anglež slovanske mogile. Najbrž so se ondi naselili slovanski trgovci, iz Batavije prišedši.

Ker Slovani so, kakor Kelti, Traki, Germani in Litovci, najstarši prebivavci v Evropi, sega tudi starost njihovih mogil v predzgodovinske čase, in doli do 8., 9., 10. in 11. veka po Kristu. V tej dōbi so bili namreč vsi rodovi slovanski zaporedoma pokristjanjeni, in torej so se počasoma stare paganske šege zatrlé. Na Ruskem so le v 11. stoletju mrtve še sežigali. Dosti prej so Slovane v Noriku in Panonii solnograški, oglejski in grški duhovniki kristjanstvu pridobili. Od te dōbe so začeli Slovani povsod mrtve v zemljo pokopovati!

Slovanskih mogil domači letopisci omenjajo mnogokrat; Rus Nestor (okoli 1100.) piše o mogili kneza Igora, popisuje „tryzno“, s katero je Olga svojega moža Igora častila, in omeni mogile kneza Olega, Jaropolkovega brata. — Čeh Cosmas (okoli l. 1100.) govori o mogili Kasse, Krokove hčeri, o mogili Tyronovi, o pogrebu Krokovem. — Nik. Marschalk piše, da so Obotriti svojim žlahtnikom (nobiles) mogile nasipavali in krog s kamenjem utrjali. Na vrh so pa položili velik kamen — za spomenik! — Mirchov (1523) piše, da so našli na Poljskem „circa Srem et ad oppidum Lekno“ dosti mogil in pepelnikov. Mnogo se je z mogilami pečal poljski vojak, vitez Aleks. Guagnin; trdil je, da so paganski Slovani unih dežel bolj pogostoma mrtve v lepi obleki pod mogile pokopovali, kakor sežigali. Popisal je tudi slovesnost, s katero so Litovci, Slovanom sorodni, pokopovali mrtve. — Razun imenovanih omenjuje mogil prej in potlej mnogo drugih letopiscev, zgodovinarjev itd.

Čem več so učenjaki začenjali neizmerno polje slovanske zgodovine obdelovati, tem večo pozornost so obračali na ostanke iz starih časov, zlasti na mogile.

*) 1. v prvem listu letos.